

Digitized by Google

Legendový příběh sv. Doroty

v literatuře české

a staročeská píseň ku sv. Dorotě.

Napsal

DR. J. GEBAUER.

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra. — Nákladem Jednoty českých filologův.

1878.

64

Legendový příběh sv. Doroty

v literatuře české

a staročeská píseň ku sv. Dorotě.

Napsal

DR. J. GEBAUER.

(Vyňato z Listů filolog. a paedagog. r. 1877.)

V PRAZE.

Tiskem dra. Edv. Grégra. — Nákladem Jednoty českých filologův.

1878.

Svatá Dorota podlé Bollandistův podstoupila smrt mučennickou za císaře Diocletiana roku, který nestejně se udává mezi 287 až 304; v martyrologiu svatého Aldhelma, biskupa saského v Anglicku † 719, zpomíná se již jako mučennice svatá; a z ostatků jejích tělo prý v Římě, hlava pak v Čechách (v Praze nebo na Karlovu Týně) se chová*). Památka její slaví se dne 6. února.

Mučennický její příběh, jak jej vylíčila tradice legendová, vyniká některými momenty — zvláště obrácením Theofila — nad podobné příběhy jiné a proto stal se skladatelům ve středověku a i v dobách novějších předmětem obzvláště oblíbeným; svědectvím toho jest hojnost skladeb o sv. Dorotě, jichžto sama literatura česká má několik.

Pramenem jim je všem tradice legendová, jejížto způsoby a varianty některé — zajisté ne všecky — obrážejí se ve sbornících v ohledě tomto známých a pověstných, zejména v Legenda aurea a povstalých podlé ní Passionalech, v Acta Sanctorum Bollandistův atd.

Připomeňme si v krátkosti, co se vypravuje o sv. Dorotě ve svodech těchto.

V Legenda aurea**). Římský senator Dorus a choť jeho Thea za pronásledování křesťanův opustí své modly a statky a stěhují se se dvěma dcerama — cum filiabus Christen et Callisten***) — do Caesareje v Cappadocii; zde narodí se jim dcera třetí a dostává na křtu jméno Dorothea, podlé jména otcova i matčina; když se z ní stala dívka krásná, ponukne ďábel knížete Fabricia, aby jí sobě žádal; slibuje veliké věno, ale Dorothea odmítá jej, poněvadž je zasnoubena Kristu; proto zuří Fabricius a dá ji uvrci do vroucího oleje, ale Dorothea vystoupí bez pohromy a mnozí pohané obrátí se na víru Kristovu; Fabricius myslí, že v tom jsou kouzla a čáry, a odsoudí Dorotheu na devět dní do vězení o hladu, ale andělé přinášejí jí pokrm a ona vyjde ze žaláře krásnější než byla; Fabricius dává jí pak na vůli, buď

*) Acta Sanctorum, Febr. I. 772 a 773.
**) Vyd. Graesse, 910 – 912.
***) Z řeckých Accus. *Χρηστήν* a *Καλλίστην*.

klaněti se bohům pohanským, buď mučenu býti, Dorothea však nazývá bohy Fabriciovy ďábly a modlí se, aby bůh ukázal moc svou, načež andělé rozbijí Fabriciovu modlu na sloupě postavenou, dæmoni křičí a mnozí pohané obracejí se ku Kristu; Dorothea potom mučena a polomrtva uvržena do žaláře, ale ráno vychází zase zdráva a krásna; Fabricius pošle pro obě sestry její, které ze strachu od Krista odpadly, aby Dorotheu přemluvily a obrátily, ale Dorothea přemluví je a Fabricius dá je upáliti; potom opět dává Dorothei voliti, aby buď bohům jeho obětovala a živa zůstala, buď život svůj ztratila, Dorothea však ráda všecko chce trpěti pro Krista, v jehož zahradě bude trhati růže a jablka; jest opět mučena, ale do rána zase uzdravena; vedou ji na popravu a písař Theofil s úsměškem požádá jí o růže ze zahrady ženicha jejího; Dorothea modlí se pak za ty, kdo zpomínati budou jejích muk, zejména za ženy rodící, a hlas s nebe oznamuje, že prosba její jest vyslyšena; pak zjeví se pachole v rouchu purpurovém, majíc v košíku tři růže a tři jablka, a Dorothea pošle je písaři Theofilovi; na to jest sťata; pachole přichází k Theofilovi a podává mu růže a jablka pravíc: tyto růže a jablka posýlá ti sestra má Dorothea ze zahrady svého ženicha; Theofil vyzná Krista jakožto boha mocného, jenž u mrazivém únoru ovoce zoří, utrpí za to smrt mučennickou a země skoro celá obrátí se ku Kristu.

Ve starších Passionalech českých rukopisných i tištěných týž příběh vypravován, ale stručněji a poněkud také jinak. Zejména není tu pověděno nic o Dorotiných rodičích a sestrách a také nic o jejím narození a dětství, Fabricius je tu soudcem v Cæsarei, modly na sloupě tu není a pacholík přináší Theofilovi košík růží, ne růže a jablka.

Bollandisté*) pak vypravují nejprve příběh sv. Doroty podlé jiných vypravovatelů starších, zejména také dle Legenda aurea s některými výtkami, a potom podávají vypravování své vlastní, pořízené prý dle tří rukopisů; v tomto taktéž nic není pověděno o Dorotiných rodičích a vypravuje se v kapitole první o dívce zbožné, ana nechce obětovati modlám a za to mučena jest od praefekta Sapricia, v kap. druhé o tom, jak ji přemlouvají sestry Criste a Calliste, a v kap. třetí o obrácení Theofila.

Na tradici takové — nepravím, že zrovna na té, jakou má Legenda aurea ve vydání Graessovu, nebo jakou mají Passionaly české, anebo jakou podávají Bollandisté, vždyť možná a bezpochyby že byly varianty ještě jiné a jiné, nyní neznámé — na tradici takové zakládají se také veškeré skladby české, mezi nimi zejména Legenda lvovská, píseň ku sv. Dorotě (Legenda pražská), Legendy v kancionalech (zvláště od Šim. Lomnického),

---

*) Acta SS., l. c. 771—776.

prostonárodní Legenda moravská a prostonárodní Dramatické hry o sv. Dorotě.

I.

Legenda lvovská nazvána jest tak, poněvadž jediný dosud známý rukopis její chová se ve Lvově. Transskribovaný text její vydal Jos. Jireček*); týž klade složení jeho do prvé pol. stol. XIV, kdežto kodex z doby okolo r. 1400 pochází.

Vypravování její začíná se vzýváním pomoci boží a panny Marie. Pak následuje příběh vlastní a jeví nejvíce podoby s Legenda aurea. Odchylky jsou nemnohé a hlavně tyto: rodiče Dorotiny jsou Dorotheus a Theodora, sestry Křestejn a Kalistejn; Fabricius má „komnatu“ a tu svou „modlu“, andělé „tu komnatu i s modlami“ zetrou; duši Dorotinu donesou andělé do nebe, sv. Dorota v nebi prosí Hospodina o růže a děťátko přinese Theofilovi v košíku tři růže a tři jablka. Na konci zavřeno vypravování prosbou o šťastné skonání a v nebesích přebývání.

Cena skladby té je skrovná. Skladatel jest ve slohu neobratný; do proudu vyprávění epického nemůže přijíti a neumí setrvati v něm, když jej šťastně nalezl, stále se přetrhuje, zvláště na začátku; mimo to také některé nesrovnalosti věcné se mu mohou vytýkati, na př. když tu o jedné a tu zase o mnohých modlách Fabriciových mluví, nebo když sv. Dorota prosí o růže pro Theofila a Theofilus pak růže a jablka dostává. Dobře se tedy oceňuje sám, když u vchodu žádá za shovění, nebudeli všecko dobře pověděno, poněvadž prý „písmu nerozumiem“. Snad i ona odchylka, že Fabricius má modlu ve vypravování jeho v komnatě (caminata) a v Legenda aurea na sloupě (in columna), příčinu svou má v tom, že písmu dobře nerozuměl, ač nenalezl-li tutéž změnu již v tom medium, kterým tradice o sv. Dorotě do skladby jeho se dostala.

Strany media tohoto vyslovil Feifalik**) domněnku, že to nebyla skladba latinská, poněvadž skladatel český dle vlastního přiznání písmu nerozuměl, a také že to nebyla skladba česká, poněvadž dorotejská legenda v Passionalech českých vypravuje příběh kratší a chudší, a že to byla snad nějaká skladba německá, ačkoli nelze pověděti která. Argumentace tato má nedostatky velmi zřejmé. Z toho, že legenda dorotejská v Passionalech českých je stručnější, nenásleduje, že skladba naše nezakládá se na nějaké legendě české, vždyť mohlo býti mimo Passionaly také jiné vypravování české obšírnější a úplnější; že by pak ve slovích „písmu nerozumiem“ leželo i vyznání, že skladatel ne-

---

*) V Čas. Č. Mus. 1859, 22—27; tamtéž 21—22 zpráva o rukopise chovaném ve knihovně univers. lvovské (4. E. 21).

**) Studien VII. 75—79.

uměl latinsky, toho také nelze tvrditi na jisto. Domněnka Feifalikova, že by skladba česká nemohla se zakládati na nějaké latinské, se tím vyvrací; ale bylli základ její skutečně latinský anebo jiný a který, toho nelze ukázati.

II.

Píseň ku sv. Dorotě bývá nazývána legendou pražskou pro rozdíl ode lvovské a podlé toho, že rukopisy její nalézají se v Praze. Básník obrací se apostroficky ku svaté Dorotě, volá o její pomoc k radosti věčné a rozjímá o jejím životě a mučennictví probíraje jednotlivé momenty od jejího narození až do smrti Theofilovy. Rodiče její jmenují se Theodorus a Theodora, Fabricius je králem, Theofilus zemským písařem a o sestrách není zmínky. Jinak nemá obsah její momentů zvláštních; že by však ničím se neodchyloval od textu latinského v Graessově Legenda aurea, jak tvrdil Feifalik*), s tím nebude nikdo souhlasiti, kdo obě skladby dle obsahu přirovná.

Jednotlivé momenty příběhu legendového nejsou tu vypravovány způsobem epickým, nýbrž připomínají se formou apostrofickou a za tím účelem, aby byly podkladem rozjímání lyrického. Proto myslím, že skladba tato neprávě počítána bývá k epickým místo k lyrickým a že ji dlužno pokládati za píseň**) ku sv. Dorotě, nikoli za legendu. S tím srovnává se také forma její strofická; není sice strofa pro báseň epickou nedovolena (příkladem je Beneš v RKrál.), ale pravidlem a většinou patří skladby strofické přece k lyrickým.

Jest pak strofa písně naší trojčlená o jedenácti verších: obě štoly předpěvu mají po verších čtyřech a dopěv má tři; v obou štolách má verš první 8 slabik, druhý a třetí po 7, čtvrtý pak 5; v dopěvu má verš první 8, druhý 7 a třetí 5 slabik. Strany rýmu není pozorovati pravidla; sem tam jsou rýmy dvojslabičné a někde žádné, většinou pak rýmují se jen slabiky poslední, což by svědčilo o rhythmu trochejském.

Cenou básnickou vyniká píseň naše u poměru k jiným skladbám svého času a způsobu dosti značně. Jednotlivé momenty v rozjímání připomínané postupují u pěkné míře a z formy apostrofické mluví k nám zvláštní cit vroucnosti. Stůjž zde také úsudek Šafaříkův***): „Avšak ani básnických půvabů nejsou kusové tito†), mého dle zdání, naprosto a docela prázni, aspoň pro

*) Studien VII. 84.
**) Tak jmenuje ji také Feifalik l. c. 83.
***) v ČČMus. 1848, II. 260.
†) totiž Legenda o sv. Dorotě, Pláč sv. Marie, Hvězda mořská, Vzdechnutí k otci a Mistr Lepič.

toho, u koho ještě cit pro přírodu, prostotu a pravdu docela neutuchnul, což arci při nynější rozumové přebroušenosti a vycvikanosti veliké částky čtenářstva velmi řídké jest. Mne aspoň ta s takovou nevyrovnanou prostotou, lepotou a něžností líčená síla víry v legendě o sv. Dorotě vždy patrně, jakoby jakousi magickou mocí dojala . . .“

Text její vydán jest tiskem dosud podlé dvou rukopisův.

1. Václav Hanka vytiskl ji pod titulem „Dorota Panna“ ve třetím dílku Starobylých Skládaní (1818, 122—128) z rukopisu knihovny kapitulní v Praze. Rukopis tento, sign. D. 84, je papírový v malém 4°; naše píseň nalézá se v něm na listech 89[b] až 91[a] a napsána je pěkným písmem asi ku konci stol. XIV. (Sdělení p. kust. A. Patery, jehož také opisu doleji užito při srovnání s rukopisy ostatními).

2. Text poněkud jiný nalezl Šafařík na foliovém listu pergamenovém, psaném ve 2. pol. XIV století a přilepeném na vnitřní straně přední desky rukopisu latinského Jacobi de Voragine homilia de Evangeliis Quadragesimæ (v pražské knihovně veřejné III. A. 15) a transskriboval i vytiskl jej v Čas. Česk. Mus. 1848, 2. 261—266.

Mimo to zachovala se naše píseň

3. v rukopise ještě jiném a písma staršího než je na dotčeném právě listě pergamenovém, totiž v kodexu papírovém 4° ze XIV stol. (v téže knihovně 17. F. 30). Obsahem kodexu tohoto, popsaného zevrubněji od Jos. Jungmanna*), jsou modlitby a dílem nábožné písně; na konci pak na listě 178 a 179 čte se také naše píseň. Text odtud podávám doleji v opise i přepise.

4. Později přepracoval někdo tuto píseň a učinil z ní takořka jen výtah v osmi strofách čtyrveršových. Přepracování takové vytištěno je v kancionalech z r. 1642**), 1727***) a snad i v jiných. Od písně staré odchyluje se v obsahu hlavně tím, že Fabricius jest králem a příběh s Theofilem že docela jest vynechán; a odchyluje se ve formě hlavně jiným veršem: za strofy trojčlené jsou zde strofy čtyrveršové s verši veskrz osmislabičnými. S tím souvisí také veliký rozdíl v ceně; předělavatel vynechav Theofila vynechal z básně právě moment nejpěknější a přiváděje verše na míru osmi slabik byl nucen dílem nastavovati a prodlužovati kratší verše písně staré slovy a slůvky zbytečnými, dílem i jinak rušiti pěknou dikci skladby staré. Pro porovnání stůj zde tato píseň dle kancionalu z r. 1642:

---

*) Rozbor lit. staročeské str. 131 sl.

**) Písně nové historické, ... ze starobylých historií vybrané atd. V Praze 1642. Jest to dle Jungm. hist. lit. IV. 77. druhé rozmnožené vydání kancionalu Šimona Lomnického (vyd. první r. 1595, v. doleji).

***) Kancional český atd. V Praze 1727.

Doroto panenko svatá
tvůj hod ctí církev křesťanská
ctnostmis byla ozdobená
a Kristu pánu snaubená.

Královskéhos rodu byla,
všeckos zboží opustila,
v pokořes bohu slaužila,
čistotus jemu slíbila.

Fabricius král ukrutný,
křesťanům velmi protivný,
tvau krásu oblíbil sobě
a snaubce jest poslal k tobě,

slibujíc bohatství mnohé,
zlato a kamení drahé,
aby jemu povolila,
Krista ženicha zapřela.

Ale ty, panno milostná,
pokorná, stálá a ctnostná,
králes sliby pohrdala,
v Kristovés víře trvala.

Nemoha se král pomstiti,
kázal pannu svážíc jíti
na popravu z města vésti,
potom pak i hlavu stíti.

Kriste ženichu panen ctných,
zachovej nás od příhod zlých,
uslyš za nás volené své
ctné panny, mučedlnice tvé.

Ty jsi spasení jistota,
dej by nás minula psota,
ať jako svatá Dorota
dojdem věčného života. Amen.

Podobné ale ve slovích poněkud přece jiné přepracování čte se v Kancionale vydaném v Praze 1864 (v dědictví sv.-jansk., str. 73—74): forma veršová je táž, příběh skrácený způsobem týmž (místo Fabricia krále je Apric vladař přeukrutný) a v posledních dvou strofách je prosba za přímluvu a slavořečení Krista pána. Začátek zní:

Doroto ty panno stálá!
Tobě zní dnes naše chvála
Za tu krásu tvojí ctnosti,
Za lesk čisté nevinnosti.
Slavného jsi rodu byla,
Zboží, slávu opustila atd.

III.

Jiné „historické písně“ čili legendy o sv. Dorotě nalézáme v pozdějších kancionalech. Mezi nimi zvláštní zmínky zasluhuje ta, kterou složil a r. 1595 v kancionale svém*) vytiskl Šimon Lomnický. Obsahuje sedmdesát osm strof čtyrveršových s verši osmislabičnými rhythmu trochejského a rýmovanými aa, bb. Poslední dvě strofy doslovně jsou stejny s koncem předělané písně ku sv. Dorotě, otištěné nahoře (II, 4). Pro ukázku kladu sem prvé dvě strofy:

Ctná panna svatá Dorota
bohomyslného života
byla rodu vznešeného,
dcera knížete římského.

Theodora otce měla,
jenž ji splodil vedlé těla
s Theodorau manželkau svau,
ctní rodičové dcerku ctnau.

Příběh je dále vypravován ovšem velmi obšírně a začíná s vystěhováním rodičův z Říma; místo Fabricia jest vladař Saprycius jako v Acta Sanctorum, o sestrách Dorotiných není tu však ani zmínky. Lomnický v úvodě do kancionalu mezi prameny svými jmenuje zejména Ecclesiasticam Hystoriam, Lombardicam Hystoriam, Auream Legendam, Cronicam ab initio mundi a Passional. Tu i tam některé slovo upomíná také na skladby české starší, na př. od rodičův majíc jméno z otce a matky složeno... a v leg. lvovské: od otce i od mateře složeno Dorothea to její jméno; — očima k nebi patřila, takto se Bohu modlila: O pane! okažiž moc svau... a v leg. lvovské: očima k Bohu hledieše a ta mluvieci prosieše: Mój milý žádný Bože... pokaž nynie tuto moc svú...; — tu ji.. udicemi trhali... i její prsy panenské pochodněmi jsau pálili... až na poly mrtva byla... potom ji v žalář hodili... a v písni: udicěmi trh   ohnivými po-

*) Kancyonal aneb Písně nové hystorycké.... z starobylých hystoryjí vybrané... V Praze 1595; 2. vyd. 1642, 3tí 1808.

chodněmi pálili prsi jejie . . . když bieše mrtva na poly, zavřěchuť ji v žaláři atp.; ale v celku je takovýchto podob jenom po skrovnu a samy sebou sotva stačí na důkaz, že by Lomnický byl užil také skladeb staročeských nahoře (II, 1. a 2.) jmenovaných.

IV.

Legenda moravská*) je plodem básnictví prostonárodního a velmi vzácný svého druhu příklad v literatuře Slovanů západních. Vypravování její je docela rázu prostonárodního a hlavnější v něm odchylky a zvláštnosti tyto: svaté dívky Doroty žádá král (nejmenovaný) za paní a píše pro ni listy; když jej Dorota odmítne, rozhněvá se, dá ji do vězení, odjede na vojnu a bojuje sedm let; Dorotka ve vězení nepije ani nejí; když odmítla krále po druhé, uvržena jest do pece, po odmítnutí třetím do vroucího oleje a po čtvrtém dá král udělati kolo (mučidlo), ale bůh na její prosbu hromem je rozlámal; vedena na smrt potká Eliáše a jemu má poslati ovoce; při stínání při první ráně katovi meč se rozlomil (var.: kat uzná svatost Dorotinu); děťátko přinese Eliaši důvěrcovi ovoce. Jedna z těchto odchylek vznikla bezpochyby pod vlivem legendy kateřinské. Je známo, že v legendách vůbec mnohé momenty se vyskytují stejné, ale v legendových příbězích svaté Doroty a sv. Kateřiny nalézáme podob a stejností mnohem více, nežli jinde. Obě jsou dívky urozené a krásné, obě pohrdají rukou velmožných ženichův a obě podstupují muka a smrt za svého ženicha Krista; když jsou zmučeny a uvězněny, léčí je pomoc božská a vycházejí ze žalářů krásnější, než byly před tím; svatou Dorotu přemlouvají sestry její, ale nedosahují účelu svého, nýbrž samy se obrátí a podstupují za to na hranici smrt mučennickou, a sv. Kateřinu přemlouvá padesát mistrův a ti taktéž se obrátí a taktéž jsou upáleni; na prosbu sv. Doroty rozbijí andělé sloup a modlu na něm postavenou, na prosbu sv. Kateřiny rozbije hrom mučidlo schválně vymyšlené, a v obou případech obracejí se pohané na víru Kristovu; v legendě dorotejské obrátí se také Theofil písař, protonotarius regni, v legendě kateřinské učiní taktéž Porfyrius, první rádce císařův, oba utrpí za to smrt mučennickou a jsou příčinou obrácení jiných; obě mučennice modlí se před popravou za ty, kdo budou zpomínati jejich muk, a oběma slibuje hlas s nebe vyslyšení. Zřejmé podoby tyto sváděly pak k nápodobení ještě dalšímu a skladatel legendy moravské vetkal do příběhu svaté Doroty ještě moment jiný, který jinde ve variantách této legendy nebývá, ale v tradici

---

*) Sušil, Moravské národní písně 7—9; od Slavkova.

o sv. Kateřině se připomíná, totiž kolo (mučidlo) pro sv. Dorotu uchystané a na prosbu její od boha hromem rozdrcené:

král dal kolo dělati,
pannu na něm lámati.
Dorka boha prosila,
aby ju zbavil kola.
Bůh se nad ní smiloval,
hrom to kolo rozlámal.

V.

Konečně stal se legendový příběh svaté Doroty také předmětem prostonárodní dramatiky. Feifalik*) popisuje tyto hry, jak místy na Moravě se dějí; dne 6. února mládež přestrojí se, chodí dům od domu, představuje tu příběh sv. Doroty a béře za to dárky od hospodáře. Dle Naučného Slovníka (s. Dorota) děje prý se v některých krajích českých dosud taktéž a Reinsberg-Düringsfeld**) píše, že před časy („vor zwanzig Jahren") hry takové v Čechách byly hojnější a zvláště že se dály v klášterech augustinských; nebude snad od místa připomenouti, že se sám rozpomínám na hru podobnou (z let čtyřicátých).

Feifalik podává deset takovýchto her dorotejských. Příběh legendový je v nich upraven podlé známých způsobů divadla starého. Tak na př. jedna***) z nich počíná se krátkou písní (o Dorotiných rodičích, 8 veršů), potom legat žádá pozornosti a ohlašuje předmět a pak se začne hra; na mučení odvádějí Dorotu za záclonu a stětí naznačeno spuštěním meče na šíji; když anděl přinese růže, rozhází Toufil svá lejstra po zemi (taktéž v legendě Lomnického) a podstoupí smrt mučennickou, a ku konci vezmou čerti krále, sednou si stranou a hrají karty o jeho duši; po hře zase krátká píseň (Dorota poslala Toufilovi růže, 6 veršů) a závěrná slova legatova.

Staročeskou píseň ku svaté Dorotě vytiskli, jak již připomenuto, Václ. Hanka z rkp. svatovítského z konce XIV. stol. a Šafařík dle rukopisu z 2. pol. XIV. stol.; zde pak podává se

*) Volksschauspiele aus Mähren 81—83.
**) Festkalender aus Böhmen 1862, 45.
***) Volksschausp., 149—166.

netištěný posud text z kodexu 17. F. 30. zdejší knihovny veřejné. Otiskuji jej jednak proto, že obsahem toho zasluhuje, aby také byl uveřejněn vedlé textu Hankova a Šafaříkova, jednak pro jazyk.

V ohledě jazykovém vyniká totiž celý kodex tím, že ve měkkých slabikách šetří velmi důsledně rozdílu mezi *e* a *ě* nebo *é* a *ie*. V češtině staré byl totiž rozdíl nejen mezi *ze* a *zě*, *se* a *sě*, *ce* a *cě*, nýbrž také mezi *ře* a *řě*, *že* a *žě*, *še* a *šě*, *če* a *čě*, ano také mezi *je* a *jě*, *ňe* a *ně* (t. j. *ňě*) atd., a ovšem i mezi dlouhými *řé* a *řie*, *žé* a *žie* atd.; a sice byl to rozdíl, což dlužno vytknouti především, etymologický a stará čeština jevila v té věci podivuhodnou shodu se slovanštinou ostatní a zejména se starobulharštinou: měly totiž ty slabiky (krátké) *ě* nebo (dlouhé) *ie*, kde stejný tvar starobulharský má nebo měl by *a*, *ê* (ѣ) neb *ę* jakož i kde česká slabika se dvojhláskou *ie* vznikla stažením, — a naproti tomu měly ty slabiky pouze *e* (krátké) nebo *é* (dlouhé), kde stejný tvar starobulharský má nebo měl by *e* neb *ь* anebo kde jest *e* vloženo jen pro blahozvuk.

Pravidlo toto nalezl jsem v nejstarší části Passionalu musejního (z konce stol. XIII nebo ze začátku XIV) a uchystal jsem si zevrubné vyložení a dokázání jeho ku příležitosti jiné; zde podotknu jen, že v řečeném Passionale pravidlo se jeví skoro bez výjimky (skutečných chyb proti pravidlu je sotva 1 : 1000), a pro ukázku uvedu některé příklady: v Pass. psáno na str. 283 ta duſſye vyslov duš*ě* stb. duš*a*, duſſyem 488 = duš*ie*m stb. duš*a*mъ, rziecz 282 = ř*ě*č stb. r*ê*čь, drziewie 294 = dř*ie*vie stb. dr*ê*vije, tyto duſſye 470 = duš*ě* stb. duš*ę*, ſtogiece 284 = stoj*ie*ce stb. stoj*ę*šte, ſbozie 330 a ſbozye 333 = zbož*ie* stb. -*ij*e, nemozieſſe 287 a nemozyeſſe 314 = nemož*ie*še stb. nemož*aa*še, rzekl 276 = *ř*ekl stb. reklъ, rzecy 277 = ř*é*ci stb. rešti, ſſed 352 = š*e*d stb. šьdъ, duoſtogen 324 a duoſtoyen 299 = duostoj-*e*-n stb. dostojnъ; za morze = moř*e* 287 a s uoné strany morzie = moř*ě* 394, Nom. Acc. mieſtiſcze = městišč*e* 340 a polovici mieſtyſſczye postúpil = městišč*ě* 403, Nom. ſwuodcye = svuodc*ě* 298 a Voc. o wodce pravý = vódc*e* 306, Voc. milý knyeze = kněž*e* sacerdos 304 a knyezie i knyezye = kniež*ě* princeps 337 a 314; Accus. gei nalezše 373, tu gey přijal 352, vedli yey 421 = j*e*j eum, a Dat. fem. zvěř gyei (sv. Kornelii) nic neučinila 490, tu gyey hřiechy odpustil 334, vele sě giei modliti 377, to giey řekše 284 = *jiej αὐτῇ*; vzem ge (děťátko) na svoji rucě = j*e* id 349 a aby gie (poklady) chudým rozdal = j*ě* eos 427, inhed gye (knihy) kúpiv = j*ě* eas 409, nevěrná srdcě čímž gie viece lidie ctie, tiem viece pychají = j*ě* ea 426; naſſe kniežě = naš*e* 315, naſſye matka = naš*ě* 290, od waſſye nemoci = vaš*ie* 458, těla naſſye = naš*ě* 375, naſſie kosti = naš*ě* 400, bohy naſſye = naš*ě* 347; sg. Loc. všem a pl. Dat. všěm; toho svatého života

popsánie sv. Ambrož potwrzuge a takto o ňem mluví = potvrzuj*e* confirmat 346 a potom sedm dní živ byl křesťan (pl. Gen.) u vieřě potwrzugie = potvrzuj*ě* confirmans ib.; což ta kaze to učiň = káž*e* jubet 419 a slovo božie kazie umřěl = kážě praedicans 411, tyeze = tiež*e* interrogat 467 a tyezye sě i tyezie sě = tiežě interrogans 303 a 304; ano dci mrze = mř*e* moritur 472, umrze = umř*e* morietur 315, neumrze = neumř*e* non morietur 473 a jak sv. Apolinaris vnide, tak ta nemocná vmrzie = umřě mortua est 344; když to mateři pověděchu, s pláčem pobieze a řkúc = poběž*e*, aor. k inf. běhnúti 293 a bieziechu = běžěchu, aor. k inf. běžěti 311; toť tělo mé, vstup wne (opraveno ze wnye) = v ň*e* in id 423 a wnye (kacieřě) = v ně in eos 413 i když na nye (Abdona a Sennena) žalováno = na ně *αὐτώ*; svatého muzie = mužě 292, velikého placzie = pláčě 304, podlé obycziegie = obyčějě 347, okolo ohnye = ohně 405, a za muzem = muž*e*m 451, placzem = pláčem 293, obycziegem = obyčěj*e*m 468, ohnem = ohň*e*m 300; atd.

Totéž pravidlo nalézám také ve mnohých jiných rukopisech českých stol. XIVtého, mnohdy ovšem porušeno výjimkami, které jsou dílem odchylky písařovy, dílem pak ve proměně jazyka základ svůj mají; k nejsprávnějším pak v ohledě tomto rukopisům, pokud vím, patří také kodex nahoře jmenovaný, a píseň ku sv. Dorotě z něho vyňatá a zde otištěná jest tedy zároveň ukázkou pravidla onoho.

Text její podávám dvakráte, v opise věrném a přepise slovním (v. Listy filol. 1875, 167).

V opise není změněno nic mimo to, že text není psán v řádcích netržitých, nýbrž rozdělen dle veršův a strof. V poznámkách k němu připomínají se všecky poněkud důležité odchylky obou rukopisův ostatních, ze kterých Hanka a Šafařík transskribovali a které dle toho literami H a Š znamenám, a kladou se tam i všeliká připomenutí jiná, kterých se mi zdálo potřebí.

Přepis je způsobu poněknd jiného, než jaký je znám nebo jaké jsou známy a oblíbeny jinde ve staročeských transskripcích a mluvnicích. Pravidlo, o kterém právě byla řeč, vyžaduje kategoricky také opravy mnohých dosavadních tradicí mluvnice staročeské a opravy dosavadních způsobů transskribování; v takových případech odchyluji se od zvyklosti a hledím vyhověti pravidlu. Obsahem odchyluje se přepis od textu původního jen tam, kde podlé míry veršové nebo podlé smyslu jest patrno nebo podobno, že text rukopisu našeho je nesprávný a text rukopisů H a Š správnější; odchylky ty pak v přepise všecky jsou označeny dílem tiskem kursivním (co je přibráno), dílem tečkami (kde je něco vynecháno), a mimo to je o nich zmínka také v poznámkách.

I.

[*List 178a*] *D*orotho[1]) panno czyſta
twoy[2]) hod czty cyerkew ſwata
nebſty[3]) dyewka[4]) wyborna
bohem zwolena.
*C*zty kraſy[5]) y twe czyſtoty
nemoz zadny wypſaty
gymyzſty[6]) ozdobena.
cryſtu[7]) ſnubena.
*R*adugycz ſye[8]) ſchotem[9]) ſwym
pomozyz[10]) nam tam[11]) ſmutnym
k wyeczne radoſty.

II.

*T*eodoras otczye myela
teodora matka twa
ot nych gſucy porozena[12])
dorotu krſczena[13])
*K*raloweho rzadu[14]) byly
wſſe[15]) zbozye opuſtyly
wzdawſſe myeſta y hrady[16])
bohu ſluzyly
*W*kapadocy wlaſty wtey
w czezary w tom[17]) myeſtye
porodyly tye.

III.

*F*abrycyus kral vkrutny
krzeſtanom gſa protywny
twe geſt kraſy[18]) pozadal
yſnubcye zaſlal
*S*lybugye bohatſtwye mnohe
zlato kamenye drahé
. . . .
. . . .[19])

---

[1]) Dorotho H; O dorato Š; rkp. Š má veskrze dor*a*ta m. Ďorota. [2]) twuoy H; tak také: nemuoz 6, ruozye 63, 84 H; Star. Skl. mají ó místo uo. [3]) nebſy Š, neb gſy H. [4]) panna Š. [5]) Cznoſty twych Š, H, místo Czty kraſy. [6]) gymyz gſy H. [7]) Kryſtem Š. [8]) Radugyczy ſye Š, Radugyczy H (bez *sě*). [9]) ſchotem: podlé pravopisu kodexu našeho (i rukopisu Š) není jisto, máli se tu čísti cho*t*em či cho*ť*em (nikoli však cho*tě*m). [10]) ſpomozyz Š. [11]) zde Š, H. [12]) gymyz gſuczy zdyelena Š, od nych gſuczy ſtyelena H; *porozena* nehodí se do míry veršové.

I.

O Doroto, panno čistá,
tvój hod ctí cierkev svatá,
nebs ty dievka výborná,
bohem zvolená.
Cti, krásy i tvé čistoty
nemóž žádný vypsati,
jimižs ty ozdobena,
Kristu snúbená.
Radující sě s chotem svým
pomoziž nám tam smutným
k věčné radosti.

II.

Theodoras otcě měla,
Theodora matka tvá,
ot nich jsúci *stělena*
Dorotús krščena.
Králového řádu byli,
vše zbožie opustili,
vzdavše města i hrady
bohu slúžili.
V Kapadocii vlasti v tej,
v Caesarii v tom městě
porodili tě.

III.

Fabricius král ukrutný
křesťanóm jsa protivný
tvé jest krásy požádal
i snúbcě zaslal,
slibujě bohatstvie mnohé
zlato, kamenie drahe,
by jemu povolila,
Krista zapřěla.

---

[13]) doratuſſ krztena Š, Dorotus krzſtena H, t. j. křtena. [14]) rodu H. [15]) wſſak Š, H; *však* bylo by zde vzíti ve smyslu = nicméně, přece. [16]) hrady y domy Š; rozdawſſe domy y hrady H, a tu dlužno dvě slabiky stáhnouti a čísti: domy͡i; srov. v. 51 (bez mála͡až), 70 (i v ně͡uvěřila), 96 (pomnie͡umučenie), 112 (Theofilovi), 122 (Theofil). [17]) czezarea w tom Š, czeſarea tom H. [18]) twe te kraſy Š t. j. tvé te krásy; kraſy gyegye H. [19]) V rukopise našem jsou zde dva verše vynechány. Š má zde: by gemu povolyla kryſta zaprzyela, H podobně.

*A*le ty dyewka przyeczyſta[20])
vwyerzye[21]) gſucy ſtwrzena
kralem gſy zhrzyela[22])

IV.

*R*ozlytyl ſye pohan lyty[23])
wymyslyl[24]) tyezke muky
gymyz tye[25]) bez myloſty[26])
kazal muczyty
*B*ezſtudu dyewku ſwazawſſe
hanebnye obnazywſſe
byczowachu[27]) tak ſylnye
to ſwate tyelo.[28])
*T*ak gy przyewelmy[29]) tepyechu[30])
az potoczy teczyechu
[*list 178*[b]] te krwe newynne.

V.

*P*otom napadla rozbychu[31])
vdyczyemy trhachu
tyelo gegye przyeſwate
welycye zbyte
*O*hnywymy pochodnyemy
palyly prſy gegye[32])
bezmala[33]) az do ſkonczyenye[34])
pro gmeno bozye.
*K*dyz byeſſe[35]) mrtva napoly
zawrzyechut wzalarzy[36])
katowe lyty.

VI.

*D*ewyet dny w zalarzy byla
bezewſſeho pokrma
gſucz[37]) tak welmy zmuczena[38])
kryſtem zleczena

---

[20]) dyewko przyecznoſtna Ś, H. V rkp. našem je Nom. místo Voc.; srv. v bájce o lišce a džbánu: Liška! co to neseš? [21]) wyeru H. [22]) kralem zhrzala Š, králems zhrzyela H; rhythmus žádá, aby místo slovesa pomocného *jsi* bylo jen *s;* zhrzala je forma správnější, nežli zhrzěla. [23]) Rozlytyw Š, Roznyetyw H místo *rozlítil;* kral vkrutny H místo *pohan lítý*. [24]) zamyſlyl Š. [25]) gymyzto H místo jimiž tě; Štar. Skl. jimžto. [26]) bez meſſkanye Š. [27]) byczyewachu Š. Psané byczowachu beru zde za imperf. *bičováchu* podlé následujících imperf. *tepiechu* a *tečiechu* v. 42 a 43, a souhlasně s tím také *trháchu* v. 46. [28]) to tyelo ſwate Š, to tyelo ſlawne H. [29]) welmy Š. [30]) Tak welmy gye tepyechu H. [31]) napladla rozpyechu S, napadlo rozpyechu H. *Padlo* nebo *pjadlo* jest jako stb. *pęlo* utvořeno příponou *-dlo* ze kmene *pьn-* præs. *pьną* česk. *pnu*; plur. *padla* (dle Jungm. *pádla*) tedy nástroj, na kterém mučeného rozpínali.

Ale ty dievka přěčistá
v vieřě jsúci stvrzena
králems zhrzěla.

IV.

Rozlítil sě pohan lítý,
vymyslil těžké muky,
jimiž tě bez milosti
kázal mučiti;
Bez studu dievku svázavše,
hanebně obnaživše
bičováchu tak silně
to svaté tělo.
Tak ji přěvelmi tepiechu,
až potoci tečiechu
té krve nevinné.

V.

Potom na padla roz*pě*chu
uďicěmi trháchu
tělo jejie přěsvaté
velicě zbité.
Ohnivými póchodněmi
pálili prsi jejie
bez mála až do skončěnie
pro jméno božie.
Když břeše mrtva na poly
zavřěchu *ji* v žaláři
katové lítí.

VI.

Devět dní v žaláři byla
beze všeho pokrma,
jsúc tak velmi zmučena
Kristem zléčena.

K tomu pak hodí se také lépe sloveso *rozpěchu* nežli *rozbichu*. [32]) gyegye prſy H; Šafařík: prsy jejie. Psané prſy možno čísti *prsy* i *prsi*; transskribuji *prsi*, poněvadž slovo to v češtině staré pravidelně se skloňuje podlé ikmenů, na př. z ženských prsí (prſſy) v Pass. mus. 51, tvých prsí ib. 90, na prsech ib. 306 aj., ku prsem Rozbor 192, prsmi Alx. Výb. 1, 1120, svými prsmi Štít. Rozbor 145, prsma Tkadl. atd. [33]) bez mal Š i H; k vůli verši dlužno čísti v rkp. našem buď: bez mál až, buď: bez mála až (srovn. pozn. 16). [34]) ſkonezyenye = skončěnie inf. skončěti pt. skončal; Š a H mají ſkonczenye = skončenie inf. skončiti pt. skončil. [35]) by Š. [36]) zawrzyechut gy Š, zawrzyechu gy H. Ve Star. Sklád. vynechána jsou nedopatřením slova následující katowe až wzalarzy (v. 55 a 56); v rkp. H jsou. [37]) gſuczy H. [38]) ztryznena Š, H; t. j. ztrýzněna.

*K*dyz gy przyed ſudcy wedyechu
yakzto zarzye zchodyechu
pyeknoſty twarzye [39]) gegye
te ſtkwucye [40]) rozye.
*S*patrzyw to ſudcye nemyly
welycye [41]) sye podywy
dyewczyemu zdrawy.

VII.

*P*oczyet [42]) ſny ſladcye mluwyty
lſtywye chtye gy przyelſtyty
byt ſye modlam modlyla [43])
ywnye vwyerzyla. [44])
*O*tpowyedye czna dorota
wyerzym ya wgyezucryſta [45])
aſnym [46]) ſye budu kochaty
na wyeczne wyeky. [47])
*Z*arzwat [48]) pohan welmy lyty
kazal twarz gegy zbyty [49])
yhlawu ſtyety. [50])

VIII.

*K*dyz dyewka naſmrt kraczyeſſe
theofylus zaſmyew ſye
zemſky pyſarz knye [*list 179ᵃ*] weczye
kam to gyty chczeſſ. [51])
*O*tpowyedye gemu [52]) do zahrady rozkoſſne [53])
wnyez owoce rozlyczne
yablka kwyetye yrozy [54])
budu czeſaty. [55])
*R*adugycz [56]) ſye ſchotem [57]) ſwym
yezucryſtem [58]) nebeſkym [59])
po nemz [60]) wzdy tuzym.

---

[39]) twarzy H. [40]) pyekne Š, H. [41]) vyelyczyet Š. [42]) poczyet = počě-t, aor. slovesa *počieti* s enklit. *t*. [43]) by ſye modlam klanyela Š, H. [44]) vyerzyla Š, wyerzyla H. V rkp. našem má tento verš šest slabik místo pěti; míra jeho může se napraviti buď tím, že se dvě slabiky stáhnou v jednu: i v ně͡uvěřila (srov. pozn. 16), buď tím, že se čte věřila m. uvěřila. [45]) yat vyerzym místo věřím já Š; wgyezukryſta t. j. Jězu- jest chybně napsáno m. Jezu-; srov. verš 87 a 123: yezu-. [46]) ſnym (bez a) Š, H. [47]) vyeky vyekoma Š, na wſſyeczkny wyeky H. [48]) zarzwna Š, Zarzwaw H. Zarzwat = zařva-t, aor. s enklit. t. Sloveso toto má ve staré češtině dvoje formy, na př. lev velmi řijě počě ocasem v zemi bíti Pass. mus. 533 a lev počě řeva sěm i tam běhati ib. 532, ščenci lvové řujúc Žalt. Klem. a ščenci lvoví řevúc Žalt. Kapit. Rozbor 130, imperf. velmi řujéch Žalt. Wittb. a velmi řeviech Žalt. Klim. Šafař.

Když ji před súdci vediechu,
jakžto zářě zchodiechu
pěkností tvářě jejie,
té stkvúcie róžě.
Spatřiv to súdcě nemilý,
velicě sě podivi
dievčiemu zdraví.

VII.

Počěť s ní sladcě mluviti
lstivě chtě ji přělstiti,
by sě modlám modlila
i v ně uvěřila.
Otpovědě cná Dorota:
„Věřím já v Jezukrista,
s ním sě budu kochati
na věčné věky.“
Zařvať pohan velmi litý,
kázal tvář její zbíti
i hlavu stieti.

VIII.

Když dievka na smrt kráčieše,
Theofilus zasmiev sě
zemský písař k nie vecě:
‚Kam to jíti chceš?‘.....
„Do zahrady *do* rozkošné,
v niež ovoce rozličné,
jablka, kvietie i róžě
budu česati,
radujíci sě s chotem svým
Jezukristem nebeským,
po ňemž vždy túžím.“

Poč. 104, praes. potočkové řevú Pass. mus. 87, kola řevú Smil. přísl. Výb. 1. 842, atd. Praesens *řevu*, part. *řeva* ap. shodují se se vzorem V. 3. a podlé vzoru tohoto utvořeny jsou pak také tvary jiné: inf. kdež by měl skot řváti Smil přísl. 842, imperf. řváše RKrál., aor. řvach. Analogie k tomu mnohé, na př. *rúti* a *rváti*, rujtaž sě a rvásta sě Podkoní Výb. 1. 956. [49]) kazat gegy twarz zbyty Š, kazal twarz gyegy byty H. [50]) ſtyetye Š. [51]) chczeſſ H, ale Star. Skl. chce. [52]) Otpowyedye gemu jest v rkp. našem nemístný přídavek; v Š a H ho není. [53]) Do zahradky do rozkoſne Š, H. [54]) rozye Š; ruozye y kwyetye H. [55]) trhaty H. [56]) Radugyczy Š, kochagyczy H. [57]) ſ mylym H; s *chotem* v. pozn. 9. [58]) ſgezukryſtem Š, H. [59]) ſzmylelym H. [60]) po nyem H. Psané ponemz = *po ňemž* stb. *němь* (nikoli *nem* ani *něm*); taktéž knemu = k ňemu v. 118.

IX.

*T*eofilus pylnye[61]) wecye
poſſlyz nam toho[62]) owocye
geſſto[63]) roſte wzahradcye
vtweho[64]) panycye.
*S*lybywſſy gemu[65]) poſlaty
poczyet ſnaznye[66]) proſyty
boha za ty ktoz gegye
pommnye vmuczenye.[67])
*B*yt nebyly otluczeny
ot nebeſke radoſty[68])
ktoz[69]) ſluzye gye.

X.

*V*ſlyſſye wtom[70]) hlas nebeſky
poydyz ke mnye choty ma[71])
wewſſem ſy vſlyſſana
czoz ſy zadala[72])
*K*dyz pod mecz hlawy nachyly[73])
zgyewyt ſye gye[74]) wtu[75]) chwyly
dyetatko welmy pyeklne[76])
nachem odyene
*N*eſa wkoſſyczku owoce
trzy yablka a trzy rozye
vnora[77]) myeſyecye.[78])

XI.

*G*ehozto pylnye[79]) poproſy
rzkucz nes to teofilowy[80])
gemuzto[81]) bez meſſkanye
zdye[82]) to poſelſtwye
*K*dyz dyetye do syeny kroczy[83])
wnyez teofyl[84]) pſal lyſty
neſa wrucye[85]) owoce
tak knemu wecye

[61]) ſpylnye Š, ſpyle H. Rukopis náš má *pilně,* ale to se nehodí; Theofilus mluvil ku sv. Dorotě s úsměškem (sr. v. 79). Proto opravuji *spilně* dle Š; ſpyle v H je bezpochyby = z spíle; stč. *spíle* = žert, *spíleti* = žertovati, posmívati se, *spilný* = žertovný (doklady v. u Jungm.), ze střhněm. *spil* = Scherz, Vergnügung, *spiln* = Scherz treiben, sich vergnügen (Wackernagel). [62]) poſlyz nam ſyem Š, poſſly my ſyem H. [63]) kterezt Š, yeſſtot H. [64]) tweho H. [65]) mu H. [66]) zawſye Š; počět v. v. 67. [67]) Čti: pomnie⁀umučenie (srov. pozn. 16).

IX.

Theofilus spilně vecě:
‚Pošliž nám *sěm* ovocě,
ješto roste v zahrádcě
·tvého panicě.‘
Slíbivši jemu poslati
počěť snažně prositi
boha za ty, ktož jejie
pomnie umučenie,
byť nebyli otlúčeni
ot nebeské radosti,
ti ktož slúžie jie.

X.

Uslyšě v tom hlas nebeský:
„Pojdiž ke mně, choti má,
ve všem si uslyšána,
což si žádala.“‘
Když pod meč hlavy nachýli,
zjěviť sě jie v tu chvíli
děťátko velmi pěkné
nachem oděné,
nesa v košíčku ovoce,
tři jablka a tři róžě
února měsiecě.

XI.

Jehožto pilně poprosi
řkúc: „Nes to Theofilovi,
jemužto bez meškánie,
zděj to poselstvie.“
Když dietě do sieni vkroči,
v niež Theofil psal listy,
nesa v rucě ovoce
tak k ňemu vecě:

[68]) te nebeſke korony Š, te nebeſke radoſty H. [69]) ty ktoz Š, H. [70]) Vſlyſan geſt Š, H. [71]) podyz Š, H místo *pojdiž;* ma choty Š. [72]) proſſyla Š. [73]) Kdyz hlawu pod mecz naklony H. [74]) Š nemá. [75]) tu Š, H. [76]) pyekne H; dyetatko kaderzawe Š. [77]) wunor H. [78]) meſſyeczye Š, t. j. mesiecě, bezpochyby dialekticky místo měsiecě. [79]) ſnaznye Š. [80]) čti Theofilovi (srov. pozn. 16). [81]) knemuzto Š, t. j. k ňemužto, v. pozn. při v. 88. [82]) zdyey Š, zdyeyg H. [83]) kroczy do ſyeny H. [84]) teophilus Š. [85]) wkoſyku Š.

*T*ot dorotha[86]) ſeſtra ma
owoce to [87]) poſlala
yakzt geſt [88]) ſybya.

XII

*V*zrzyew to teofyl ykrzycze [89])
wyerzym wtye yezucryſte
ze gſy ty ſyn zyweho
boha wyerneho.[90])
*P*ro kohozto czna dorotha [91])
newynnye geſt dnes ſtata
proſym dyewko ya hrzyeſſny
welmy twe myloſty [92])
*R*acz my myloſt vproſyty
abych [93]) ya mohl k twemu [94]) choty
ſtobu dogyty. *Amen.*

---

[86]) dorata Š. Verši schází jedna slabika; možná čísti To te m. Tot. [87]) owoczet geſt Š, owocze tye H. [88]) geſto geſt Š, yakztye H. [89]) teophilus krzycze Š, theophylus krzycze H. Čti: Theofil (srov. pozn. 16). Aor. křiče od křiknúti, naproti tomu křičě = aor. k inf. křičěti

„„Toť Dorota, sestra má,
ovoce to poslala,
jakž jest slíbila.““

XII.

Uzřěv to Theofil i křiče:
‚Věřím v tě, Jezukriste,
že jsi ty syn živého
boha věrného,
pro kohožto cná Dorota
nevinně jest dnes sťata!
Prosím, dievko, já hřiešný
velmi tvé *přiezni*,
rač mi milost uprositi,
bych já mohl k tvému choti
s tobú dojíti!‘

---

[90]) praweho Š, wyeczneho H. [91]) dorata Š. [92]) twe wyerne przyezny Š, wyernye twe przyezny H; Star. Skl. velmi m. věrně. [93]) bych Š, H. [94]) k twomu H

U. C. BERKELEY LIBRARIES
C048479334

